

NEIGHBORHOOD NAMES OF BURSA IN THE WRITINGS OF GAZZİZÂDE ABDULLATİF EFENDİ

GAZZİZÂDE ABDÜLLATİF EFENDİ'NİN KALEMİNDEN BURSA MAHAL ADLARI

*Ayşe Nur SIR DÜNDAR*¹

ABSTRACT

During the Ottoman period, cities were administrative units representing the existence of central authority and hegemony. It collected several activities and services within the domain and constituted a whole with its sub units in terms of administrative and civil duties. The development of city was dependent on the development of common life areas, which are neighborhoods. It was possible to see this structure, which is the basis of Ottoman urbanism, in Bursa, Edirne, Istanbul and some other Anatolian cities. Particularly Bursa has rapidly grown within the two centuries following the conquest and displayed a fine example of urbanization as a historical and cultural center. The idle fields in the city were allocated to Turkish tribes, new neighborhoods were established and the nearby villages were transformed into neighborhoods, increasing the total number of neighborhoods in the city. Beside this physical development, the newly established neighborhoods were given Turkish names as the old neighborhoods' names were also made Turkish. Within this context, it was important to create a neighborhood in the localization of Bursa and the names given to those neighborhoods were also important. Because the names of places are the living documents for the habitation (settlement) history of a nation. Studies to be conducted on neighborhood names are the research subjects of several social sciences such as sociology and anthropology and also the linguistics. Evaluation of the names of places phonetically and morphologically will contribute to the development of toponomy, which is an important branch of linguistics.

This study has reviewed the neighborhood names in *Hulâsatü'l-Vefeyât*, a work of Gazzizâde Abdüllatif Effendi, which is considered as an urban monograph among the monographs on Bursa. The review was conducted on the copy of the author which was registered in Süleymaniye Library Assad Effendi, numbers 2257. First, information is provided about the neighborhoods of Bursa, then the neighborhood names in the work are detected, they are classified according to their physical and humane characteristics and presented in a table.

Key Words: Bursa, *Hulâsatü'l-Vefeyât*, toponomy, urban history, neighborhood names.

¹ Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aysenur.sir@dpu.edu.tr

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde şehirler; merkezî gücün, otoritenin ve hâkimiyetin varlığını temsil eden idarî birimlerdi. Nüfuz bölgeleri dâhilinde çeşitli faaliyet ve hizmetleri kendinde toplar ve alt birimleriyle birlikte idarî ve mülkî bakımından bir bütün teşkil ederlerdi. Şehrin gelişmesi, bünyesinde barındırdığı mahallelerin fizikî ve ekonomik gelişimine bağlıydı. Mahalleye merkezli bu yapı, Osmanlı şehircilik anlayışının temelini oluşturmaktaydı. Başta Bursa, Edirne ve İstanbul olmak üzere Anadolu şehirlerinde bu yapıyı görmek mümkündür. Özellikle Bursa, fetihten sonraki iki asırlık dönemde hızla büyüyerek şehirleşmenin güzel bir örneğini sergilemiş; şehirdeki atıl araziler kullanılır hâle getirilmiş, ortak yerleşim alanı olarak Türk boylarına tahsis edilmiş, yeni yeni mahalleler oluşturulmuş; mahalle sayısı artırılmıştır. Bu fizikî gelişmenin yanında yeni kurulan mahallelere Türkçe adlar verilirken eski mahallelerin adları da Türkçeleştirilmiştir. Yeni bir kimlik kazanan mahallelerle şehir, bir tarih ve kültür merkezi olmuştur. Bursa'nın yerleştirilmesinde bir mahallenin oluşumu kadar ona verilen ad da önemlidir. Çünkü yer adları, bir milletin yerleşme (iskân) tarihi için yaşayan belgelerdir. Mahalle adları üzerinde yapılacak çalışmalar, sosyoloji ve antropoloji gibi çeşitli sosyal bilimlerin yanı sıra dil bilimine de katkıda bulunacaktır. Yer adlarının tespiti, o yerin sakinleri hakkında bilgi vermekle birlikte bu adların fonetik ve morfolojik açıdan incelenmesi dil tarihine ışık tutacaktır.

Bu çalışmada, Bursa vefeyât-nâmeleri arasında şehir monografisi özelliği taşıyan Gazzizâde Abdülatif Efendi'nin Hulâsatü'l-Vefeyât adlı eserindeki mahalle adları incelenmiştir. İnceleme, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2257 numarada kayıtlı müellif nüshası üzerinde yapılmıştır. Önce Bursa'nın mahalleleri hakkında bilgi verilmiş, sonra eserdeki mahalle adları tespit edilmiş, bunlar fizikî ve beşerî özelliklerine göre sınıflandırılmış sonra da tablo şeklinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Hulâsatü'l-Vefeyât, yer adları bilimi, şehir tarihi, mahalle adları.

1. GİRİŞ

Mahalle, "konma, bir menzile inme" (Şemseddin Sami, 2010: 466) manasında kullanılan *hall*, *halel* ve *hulul* kökünden türemiş bir mekân ismidir. Kelime anlamı itibariyle "yer, mekân, makam" (Şemseddin Sami, 2010: 731) manasına gelen *mahal* ile aynı kökten türeyen bir kelimedir. Başlangıçta "konaklanan yer" manasına geldiği halde sonradan şehrin bir semti manasını alarak (Kramers, 1976: 144) devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade etmiştir. Osmanlı Devleti zamanında mahalle, şehrin idarî alt birimi olması yönüyle özel bir anlam kazanmış ve birbirini tanıyan bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerin oluşturduğu bir topluluğun yaşadığı yer (Ergenç, 1999: 33) şeklinde tanımlanmıştır.

Osmanlı'nın şehircilik anlayışında, mahallelerin oluşumu kadar adları da oldukça önemlidir. Her mahalle adının bir verilmiş sebebi ve şekli vardır. Bu, bir mahallenin nasıl teşkil edildiği, mahallede hangi sosyal kullanım alanlarına ihtiyaç duyulduğu, kimlerin yaşadığı, yaşayanların ne ile meşgul olduğu hakkında bilgi vererek mahallelerin karakteristik özelliğini gösterir. Buna istinaden Bursa'nın mahalle adları üzerinde inceleme yapmak; bu adların kökü, ortaya çıkış tarihi ve sebebini aramak, bu şehrin geçmişini öğrenmek ve geçirdiği değişiklikleri anlamak demektir. Çünkü mahalle adları, o şehrin tarihine atılan bir adımdır. Buna, başlangıç da denebilir. Nitekim *Orhan*, *Osman*, *Geyiklibaba*, *Abdal Musa*, *Abdal Mehmed* ve benzeri mahalle adları, Bursa'nın fethedildiği döneme ait olan adlardır. Bunlar, fetihi yaşayan hatta şehrin kazanılmasında önemli rolü olan kişilerin kim olduğu hakkında bilgi verir. *Ahmedpaşa*, *Alipaşa*, *Bayezidpaşa*, *Hamzabey*, *İbrahimpaşa*, *İsabey*, *İvazpaşa*, *Lala Şahinpaşa*, *Muradiye*, *Sarıcağa*, *Şehreküstü* (*Parsbey*), *Timurtaş*, *Yıldırım* gibi mahalle adları ise fetihten sonraki kurulan mahalleleri bildiren adlardır. Bunlar, Bizanslılar zamanında Hisar içine sıkışıp kalan yedi mahalle, iki bin ev, yedi kilise, bir hamam, bir çarşı, yirmi dükkândan

oluşan şehrin Osmanlı'nın fetihten sonra surların dışına çıkararak nasıl büyüdüğünü gösterir. *Molla Fenari, Molla Arab, Molla Hayali, Molla Hüsrev, Yeşil, Tefsirhan* gibi mahalle adları, Osmanlı'nın ilim tarihine ışık tutarken *Alacahırka, Elmalık, Emir Sultan, Enarlı, Karışeyh, Seyidler, Üçkuzular, Üftade, Zeyniler* gibi mahalle adları da şehrin sahip olduğu manevi potansiyelin gücünü sergiler. *Çömlekçiler, Debbagan (Tabbagan), Kepenekçiler, Sirmakeş (Simkeş)* gibi mahalle adları, bir taraftan şehrin sosyal hayatından sahneler sunarken bir taraftan da şehir halkının uğraşısını bildirir. Sanatkârlarının adıyla yaşayan *Nakkaş Sinan, Nakkaş Ali* gibi mahalle adları, şehrin sanata verdiği önemin âdeta küçük bir örneğidir. *Sivasî, Simavlar, Bilecik* mahalle adları, bir taraftan Türkmen ailelerin buraya ne zaman yerleştiğine işaret ederken bir taraftan da oturdukları mahalleye geldikleri yerin adını verme eğilimini gösterir. *Kefere, Tatarlar, Yahudiler* mahalle adları ise şehirdeki dinî hayatının akışına ışık tutarak burada hangi azınlıkların ya da etnik grupların yaşadığını bildirir.

Bursa'da medrese tahsilinin önem kazandığı, meşhur âlimlerin yetiştiği ve Arapçanın yaygın olarak kullanıldığı yıllarda ise *Bab-ı Zindan, İbn-i Harirî, İbn-i Kurd, İbn-i Sarayî, Suk-u Semek, Suku'l-Feres, Suku'l-Milih, Tahtelkale, Veled-i Yaniç* gibi çoğu mahallenin adı için kadı sicillerinde, tahrir defterlerinde ve yazışmalarda Arapça kullanımlar tercih edilmiştir. Bunlar, daha sonra sırasıyla *Zindankapısı, İpekçioğlu, Kurdoğlu, Sarayoğlu (Saray), Balıkpazarı, Atpazarı, Tuzpazarı, Tahtakale, Yaniçoğlu* şeklinde Türkçeleştirilmiştir. Bu durum, şehrin ilim dünyasının simalarını yaşatmakla kalmaz aynı zamanda bu isimlerin dile nasıl yansıdığını, ne zaman Türkçeleştirildiğini de gösterir.

2. XIX. YÜZYIL BAŞLARINDA BURSA MAHALLELERİ

Bursa şehrinin tarihî dokusunu, dinî yapılarını ve doğal güzellikleri ile zenginliklerini anlatan çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerden biri de 1825 tarihinde Gazzizâde Abdülatif Efendi tarafından kaleme alınan *Hulâsatü'l-Vefeyât*'tır. Bursa şehrinin tanınmış kişileri ile anıtları, su kaynakları ve mesire yerlerinin anlatıldığı eser, şehirle ilgili bir vefeyâ-nâme olması bakımından fizikî ve beşerî coğrafya yer adları bakımından oldukça zengin söz varlığına sahiptir.

Eserde, Bursa'da bulunan altı semt, otuz altı mahalle olmak üzere kırk bir yer adı tespit edilmiştir. Bunlar, sırasıyla şöyledir:

Eserde adı geçen semtler, alfabetik sıraya göre şunlardır: *Ayâs Paşa Türbesi Semti* "Ayaspaşa Türbesi Semti" (SK 49b/13), *Gökdere Maksemi Semti* "Gökdere Maksemi Semti" (SK 17b/15), *Hâcî İvâz Semti* "Hacıvaz Semti" (SK 51a/17), *Murâdiyye Semti* "Muradiye Semti" (SK 18b/17, 49b/07, 44b/06), *Tatarlar Semti* "Tatarlar Semti" (SK 2a/14), *Zeyniler Semti* "Zeyniler Semti" (SK 48a/13).

Eserde adı geçen mahalleler, alfabetik sıraya göre şunlardır: *Alaca Hırka Mahallesi* "Alacahırka Mahallesi" (SK 10b/16, 44b/06, 46b/17), *Ali Paşa Mahallesi* "Alipaşa Mahallesi" (SK 21b/17), *Attâr Hüsâm Mahallesi* "Attarhüsâm Mahallesi" (SK 25b/04), *Balık Bâzârı* "Balıkpazarı Mahallesi" (SK 6a/14), *Beşikçiler Kapısı* "Beşikçiler Mahallesi" (SK 21b/07), *Çatalfirun Mahallesi* "Çatalfırın Mahallesi" (SK 6b/17, 19b/10, 20b/01, 20b/11, 27b/05, 30b/04, 62a/15, 65b/15), *Çekirge Mahallesi* "Çekirge Mahallesi" (SK 40a/04, 59a/14, 59a/17, 59b/03), *Çınârönü* "Çınarönü Mahallesi" (SK 47a/03, 49b/08, 65b/07), *Dâye Hatun Mahallesi* "Dayehatun Mahallesi" (SK 23b/17), *Duhter-şeref Mahallesi* "Duhterşerif Mahallesi" (SK

63a/14), *Emîr Sultân Mahallesi* “Emirsultan Mahallesi” (SK 12b/08, 47b/12), *Enârlı Mahallesi* “Enarlı Mahallesi” (SK 62a/09), *Fenârî* “Fenari Mahallesi” (SK 12b/03, 52a/17), *Fıstıklı Mahallesi* (SK 19b/15), *Gökdere Maksemi* “Gökdere Maksem Mahallesi” (SK 62b/09, 63a/02), *Hamza Beg Mahallesi* “Hamzabey Mahallesi” (SK 6b/05, 21b/01, 44b/09, 44b/13, 47a/03 47a/14, 47a/17), *Işıklar (Sekeleme)* “Işıklar Mahallesi” (SK 41a/15), *İncirlice Mahallesi* “İncirlice Mahallesi” (SK 12b/10, 20a/06, 30a/01, 49b/14, 60b/12, 61a/04), *Karaağaç Mahallesi* “Karaağaç Mahallesi” (SK 22a/05, 66b/06), *Karakedi Mahallesi* “Karakedi Mahallesi” (SK 23b/03), *Kayabaşı* “Kayabaşı Mahallesi” (SK 47a/02), *Kefere Mahallesi* “Kefere Mahallesi” (SK 61b/01), *Mahkeme-i kübrâ* “Büyük Mahkeme Mahallesi” (SK 50b/07), *Murâdiyye Mahallesi* “Muradiye Mahallesi” (SK 2b/07, 6b/04, 19b/04, 40a/09, 48b/17, 65b/07), *Nakkaş Alî Mahallesi* “Nakkaşali Mahallesi” (SK 17a/04), *Namazgâh* “Namazgâh, Namazlık” (SK 12a/08, 17a/17, 38a/05, 42a/07, 47b/07, 48b/07, 61a/08), *Peşte* “Peşte” (SK 12a/15), *Sadfakîh Mahallesi* “Satıfakih Mahallesi” (SK 28a/05), *Sedbaşı* “Setbaşı Mahallesi” (SK 8a/07, 21a/10, 23a/15, 27b/07, 28b/03, 30a/06, 34b/14, 47b/08), *Şibli* “Şibli Mahallesi” (SK 35b/16), *Umur Beg Mahallesi* “Umurbey Mahallesi” (SK 22a/09), *Üçkuzular* “Üçkuzular Mahallesi” (SK 12b/03, 24b/10), *Üftâde* “Üftade Mahallesi” (SK 12b/03), *Yahudîler Mahallesi* “Yahudiler Mahallesi” (SK 12b/16, 65b/03), *Yeñice Mahallesi* “Yenice Mahallesi” (SK 49b/07), *Zağafırnlık Mahallesi* “Zağafıranlık Mahallesi” (SK 24a/04).

3. BURSA MAHALLE ADLARININ SINIFLANDIRILMASI

Bursa’da mahalle adları, resmî bir makamın tesiriyle değil, halkın bulunduğu ve oturduğu yeri anlatmak ihtiyacından doğmuştur (Köseoğlu, 1946: 4). Mesela, eski adı *Şükranîye* olan *Duaçınarı Mahallesi*, adını kentin çıkışında bulunan çınarın altında hacca giden hacı adaylarının dua yerinden Kaplanoğlu, 1996: 122), *Şahabettin* adıyla anılan *Çatalfırın Mahallesi* ise adını mahallede yan yana bulunan yol genişleme sırasında yıkılan iki fırından almıştır (Kaplanoğlu, 1996: 100).

Yer adlarının verilmiş sebebi ne olursa olsun kaynağı insan ve doğadır. Başka bir ifade ile birey ve çevredir. Bursa mahalleleri de birey etkenine bağlı olarak tarihte iz bırakmış bir şahsın adıyla anılmasının yanında dinî yapının, meslek grubunun, esnaf topluluğunun, bir mekânda toplanan, dinî inanç veya gelenek etrafında toplananların bir arada oturma isteklerinin sonucunda ya da çevre etkenine bağlı olarak o yerin tabiatına, yapısına, konumuna, toprağının rengine, üzerinde yaşayan hayvanlara, bitki örtüsüne ve türlü özelliklerine göre adlar verilmiştir. Mesela, *Alipaşa* ve *Maksem* mahalleleri arasında bulunan *Mahkeme, Çandarlı, İbrahîpaşa* adlarıyla da bilinen *Mahkeme-i kübra Mahallesi*, adını orada bulunan kadının konağından almıştır (Kaplanoğlu, 1984: 166). Eski belgelerde 1462 tarihli belgelerden başlayarak adına rastlanılan *İncirli Mahallesi*’nin adı, eskiden bölgede çokça bulunan incir ağaçlarından (Kaplanoğlu, 1996: 169) esinlenerek verilmiştir.

Belirtilen özelliklere göre adlandırılmış mahalle adı, yeni bir duruma, daha belirli ya da güncel bir olaya göre başka bir Türkçe ada yerini bırakmış, belki de bir süre iki ad birlikte söylenmiş, sonra da yaygın olarak kullanılan ad hayatiyetini devam ettirmiştir (Gökyay, 1984: 251). Bu yolda birçok örnekler görülmektedir. Bursa’nın eski bir mahallesi olan *Duhterişerif Mahallesi*’nin adı, Kadı sicillerinde *Şerif, Rahhat* ve *Fıskırak* olarak da kaydedilmiştir (Kaplanoğlu, 1996: 123). Adını yaptırdığı camiden alan Molla Şerefüddin Kırımı’nın kızkardeşinin yaptırdığı camiden alan mahalle, bu şahsın vefatından sonra tamamen *Duhterişerif* olarak anılmaya başlamıştır. 1521 tarihli tahrirat defterinde *Hacıyunus* ve

Yunushoca olarak kayıtlı olan *Ahmeddai Mahallesi* ise, *Demirtaş Semtî*'ne bağlı bir mahalle olarak XX. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş, Cumhuriyet döneminde *Aksungur* olarak adı değiştirilmiştir (Kaplanoğlu, 1996: 112). Bu durum, sosyal ve kültürel yapı bakımından mahalledeki değişikliğin bir yansımasıdır.

Hulâsatü'l-Vefeyât'ta tespit edilen Bursa mahalle adları, çevre ve birey etkenleri dikkate alınarak şu şekilde sınıflandırılabilir:

3.1. Çevre ile ilgili adlar

Coğrafi mekânların adlandırılmasında çevrenin yapısı, konumu, toprağın rengi, bitki örtüsü, hayvan türü, su kaynakları, madenleri, eski yapıları gibi fizikî özellikler önemlidir. Bu çerçevede yapılan çalışma sonucunda belirlenen mahalle adlarının (urbanonim) sınıflandırılması şu şekildedir:

3.1.1. Çevrenin yapısı ile ilgili adlar

Eserde adı geçen mahallelerden *Gökdere Maksemi* ve *Sedbaşı*, adını bulunduğu yerin yapısı ve konumundan alır. *Gökdere Maksemi Mahallesi*'nin kırktan fazla künk yollara paylaştırılarak şehrin suyunun önemli bir kısmının dağıtıldığı yer olması buraya *Maksem* adının verilmesinde önemli bir etken olmuştur (Köseoğlu, 1946: 46). Bursa'nın en önemli mahallelerinden olan *Sedbaşı*, bir set ve tepe üzerinde kurulmasından dolayı *Sedbaşı* adını almıştır.

3.1.2. Çevrenin bitkileri ile ilgili adlar

Yer adlarına bakıldığında ağaç adlarının da yer adlarına esin kaynağı olduğu görülmektedir. Sözcüğü, asıl adı *Üçkozlar* olduğu bilinen *Üçkuzular Mahallesi*, adını mahaldeki üç ceviz ağacından (Kaplanoğlu, 1996: 271) alırken *Enarlı Mahallesi* adını bölgede yoğun olarak bulunan nar ağaçlarından (Kaplanoğlu, 1996: 229), *Kurdbasan Suyu* yakınlarında olan *Fıstıklı Mahallesi*, adını bölgede bulunan çam fıstığı ağaçlarından (Kaplanoğlu, 1996: 135) almıştır. Eserde tespit edilen ve adını bulunduğu bölgedeki ağacın türünden alan mahalleler şunlardır: *Çınâröñü*, *Enârlı*, *Fıstıklı*, *İncirlice*, *Üçkuzular*.

3.1.3. Çevredeki yapıları ile ilgili adlar

Türk şehirlerinde mahalleler, genellikle bir cami ya da mescidin etrafında olduğu için o mahallenin o dinî yapının adını alması kaçınılmazdı. Cami ve mescide verilen ad, onu bina ettiren şahsın adı, sanı ve unvanı ile ilişkiliydi. Bu durumda mahalle adlarının dolaylı da olsa kişi adlarını taşıması doğaldır. Ancak mahallenin teşekkülü cami ya da mescit etrafında gerçekleştiği için mahalleye ad verilmesinde kişi adından ziyade dinî yapının birinci etken olduğu görülür. Sözcüğü, *Mescidikadzade* olarak da bilinen *Ali Paşa Mahallesi*, adını Çandarlı Halil Paşa'nın oğlu Ali Paşa tarafından yaptırılan mescitten almıştır. Yine Bursa'nın eski mahallelerinden biri olan *Hamzabey Mahallesi*'nin adı, II. Murad'ın vezirlerinden Hamza Bey'in yaptırdığı *Hamzabey Camii*'den gelmiştir. Tekke, türbe, külliye gibi çevredeki çeşitli yapılar veya kalıntılar da o mahalleye adını veren binalardır.

Eserde adını çevredeki yapılardan alan beş semt ve on sekiz mahalle adı tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla şöyledir: *Ayâs Paşa Türbesi, Hâcî Ivâz, Murâdiyye, Tatarlar, Zeyniler* semtleri; *Alî Paşa, Attâr Hüsâm, Beşikçiler Kapısı, Çatalfirun, Dâye Hatun, Duhterşeref, Emîr Sultân, Fenârî, Hamza Beg, Karakedi, Mahkeme-i kübrâ, Nakkaş Alî, Namazgâh, Sa'dfakîh, Şibli, Umur Beg, Üftâde, Zagafrânlık* mahalleleri.

Yukarıda bahsi geçen semt ve mahalle adları, daha önce ifade edildiği gibi dolaylı olarak kişi adları ile ilişkilidir. Tarihî yapılara, dinî mekânlara verilen adlarda birinci derecede önem taşıyan bu kişi adları şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Orhan Gazi Han ile birlikte veya daha sonraları Bursa'ya gelen dervişlerin adını alan mekânlara bağlı olarak adı verilen mahalleler: *Emîr Sultân, Şibli, Üftâde, Zeyniler*.
- Osmanlı döneminde Bursa'ya önemli derecede hizmet etmiş tarihî şahsiyetlerin adını alan mekânlara bağlı olarak adı verilen semt ve mahalleler: *Alî Paşa, Ayâs Paşa Türbesi, Dâye Hatun, Duhterşeref, Hâcî Ivâz, Hamza Beg, Karakedi, Muradiye, Umur Beg*.
- İlimde söz sahibi olmuş meşhur kişilerin adını alan mahalleler: *Fenari, Sa'dfakîh (Saidfakîh)*.
- Çeşitli meslekler ve meslek sahiplerinin adının verildiği mahalleler: *Attâr Hüsâm, Nakkaş Ali, Tatarlar*.

3.1.4. Tanımlayıcı ad

Çevreyi anlatan, çevrenin özelliklerini belirten adlar arasında eski, koca, kuru, küçük, yeni, yenice gibi sıfatlarla yapılmış yer adları tanımlayıcı adlar olarak tanımlanabilir. Eserde, tanımlayıcı adlarla yapılan sadece bir mahalle adı tespit edilmiştir: *Yeñice*.

3.2. Birey ve toplumla ilgili adlar

Coğrafi mekânların adlandırılmasında sadece fizikî değil, beşerî özellikler de mevcuttur. Tarihî, efsanevî ya da dinî kimliği olan kişilerin adı, unvanı ya da yurtlarından göç edip yeni yerleri yurt edinen boy, oymak, cemaat gibi toplulukların adı, sanı, unvanı hatta uğraşları önemli bir kaynaktır. Bu çerçevede yapılan çalışma sonucunda belirlenen yer adlarının sınıflandırılması şu şekildedir:

3.2.1. Yerle ilgisi bulunan bir kimsenin adı, sanı ya da unvanı ile ilgili adlar

Kişi adı, kişilere verilen adlar ile unvan, lakap gibi ve insana ait özellikleri kapsamaktadır (Kurgan, 2010: 551). Sözgelisi, Bursa'nın güneyinde Uludağ'ın yamacında bulunan *Alacahırka Mahallesi*'ne adını veren kişi, Bursa'nın fethinden önce Buhara'dan gelen bir abdal idi (Kaplanoğlu, 1996: 62).

Yer adlandırmalarında özel kişi adları, en çok başvurulan kelimelerdir. Üzerinde çalışılan eserde de mahalle adları için durum böyle olmakla beraber mahallenin adını, ikinci derecede etken olan ancak birinci derecede yer verilen mekân isminden almasıdır. Bir başka ifade ile kişinin adını taşıyan ve o kişi tarafından yaptırılan cami ve mescitten gibi yapılardan alması

söz konusudur. Kişi adının dolaylı olarak verildiği mahalle adları, bu gruba dâhil edilmemiştir. Buna göre eserde bulunan, adını doğrudan kişi adlarından alan mahalle adları şunlardır: *Alaca Hırka, Çekirge, Kayabaşı*.

3.2.2. Dinî kimliği olan kişilerle ilgili adlar

Toplumların ve fertlerin yaşam tarzı, kültürü ve dünya görüşü üzerinde büyük etkisi olan din, yerleşim yerlerine ad verilmesi üzerinde de etkili olmuştur (Özkan, 2012: 162). Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Bursa'da dinî motifler, kimlik ya da görevi olan kişilerin adları yerleşim yerine ad olarak verilmiştir. Eserde dinî kimlikle ilgili olarak tespit edilen mahalle adları şunlardır: *Kefere, Yahudiler*.

3.2.3. Bir sınıf halkın geldiği yerle ilgili adlar

Bursa fethedildikten sonra çok sayıda Türkmen aileler buraya yerleşmiş, oturdukları mahalleye geldikleri yerin adını vermişlerdir. *Simavlar, Sivasiler* mahalleleri gibi. Eserde, bu gruba dâhil edilen sadece bir mahalle tespit edilmiştir: *Karaağaç*.

3.2.4. Yapılan iş, uğraşı

Mahalle adlarının bir başka kaynağı, mahallede yapılan iş ve uğraşıdır. Eserde, bu gruba dâhil olabilecek üç mahalle adı tespit edilmiştir. Zaman zaman Arapça adlarıyla da anılan bu mahalle adları şunlardır: *Balık Bâzârı, Tavuk Bâzârı, Tuzbâzârı*.

Hulâsatü'l-Vefeyâ'ta tespit edilen Bursa semt ve mahalle adları, bağlı olduğu etkenle birlikte tablo şeklinde aşağıda verilmiştir:

Semt Adları	Semtin Diğer Adı	Etken	Etkenin Bağlı Unsur
<i>Ayâs Paşa Türbesi</i>	Ayaspaşa	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Gökdere Maksemi</i>	Maksem, Maksemü'l-Mâ	Çevrenin yapısı	Çevre
<i>Hâcı İvâz</i>	İvazpaşa, Hacıvazpaşa	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Murâdiyye</i>	Murad-ı sani, Muradbey, Muradhan	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Tatarlar</i>	Tatarmehmet, Tatarhace	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Zeyniler</i>	Başka bir ad tespit edilmemiştir.	Çevredeki yapılar	Çevre

Tablo 1: Bursa semt adları

Mahalle Adı	Mahallenin Diğer Adı	Etken	Etkenin Bağlı Unsur
<i>Alaca Hırka</i>	Alacahırkalı	Bir kimsenin adı ve samı	Birey
<i>Alî Paşa</i>	Mescidikadızade	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Attâr Hüsâm</i>	Attar Hacı Hüsâm, Attarhişam	Çevredeki yapılar	Çevre

<i>Balık Bâzârı</i>	Suk-u Semek, Pazâr-ı Mahî	Yapılan iş, uğraşı	Birey
<i>Beşikçiler Kapısı</i>	Beşikçiler	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Çatalfirun</i>	Şahabettin	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Çekirge</i>	Hüdavendigâr, I. Murad	Bir kimsenin adı ve sanı	Birey
<i>Çinâröñü</i>	Mescid-i Ahmet Bey, Ahmetbey	Bitki örtüsü	Çevre
<i>Dâye Hatun</i>	Dayakadın, Tayaoğlu	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Duhter-şeref</i>	Duhterişerif, Fıskırak, Şerif,	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Emîr Sultân</i>	Emirefendi, Emirhazretleri	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Enârlı</i>	Narlı, Narlıtekkke, İnarlı, Kapanmusa	Bitki örtüsü	Çevre
<i>Fenârî</i>	Fenari Türbesi, Fenarioğlu, Fenarioğluisabey	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Fıstıklı</i>	Başka bir ad tespit edilmemiştir.	Bitki örtüsü	Çevre
<i>Hamza Beg</i>	Başka bir ad tespit edilmemiştir.	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Işıklar (Sekeleme)</i>	Sekeleme, Sikleme	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>İncirlice</i>	İncirlü, İncirlüce	Bitki örtüsü	Çevre
<i>Karaağaç</i>	Başka bir ad tespit edilmemiştir.	Geldikleri yerin adı	Çevre
<i>Karakedi</i>	Karakadi, Köhnegözsüzler	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Kayabaşı</i>	Kayapaşa	Bir kimsenin adı ve sanı	Birey
<i>Kefere</i>		Dinî kimlik	Birey
<i>Mahkeme-i kübrâ</i>	Mahkeme, Çandarlı, İbrahimpâşa	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Nakkaş Alî</i>	Başka bir ad tespit edilmemiştir.	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Namazgâh</i>	Namazlık, Musalla	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Sa'dfakîh</i>	Satı Fakih, Satı, Saidfakih, Sofi Fakih	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Sedbaşı</i>	Başka bir ad tespit edilmemiştir.	Çevrenin yapısı	Çevre
<i>Şibli</i>	Şible Hoca, Şibleoğlu	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Tavuk Bâzârı</i>	Başka bir ad tespit edilmemiştir.	Yapılan iş, uğraşı	Birey
<i>Tuzbâzârı</i>	Suku'l-Milh, Tuzla	Yapılan iş, uğraşı	Birey
<i>Umur Beg</i>	Kale-i Umurbey, Oruçbey / Umurbey	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Üçkuzular</i>	Üçkoz	Bitki örtüsü	Çevre
<i>Üftâde</i>	Üftadeoğlu, Karacamuhiddin	Çevredeki yapılar	Çevre
<i>Yahudîler</i>	Yahudilik	Dinî kimlik	Birey
<i>Yeñice</i>	Cedid, Yeni, Yenimescid	Tanımlayıcı adlar	Çevre
<i>Zağafrânlık</i>	Zafranlık	Çevredeki yapılar	Çevre

Tablo 2: Bursa mahalle adları

4. SONUÇ

1326 tarihinden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Bursa'da yedi mahalleden yüz yetmiş yediye ulaşan mahalle adları, Türklerin iskân tarihini aydınlatmakla beraber şehir tarihinin kültürel boyutuna ve yer adları bilimine ışık tutan belgelerdir.

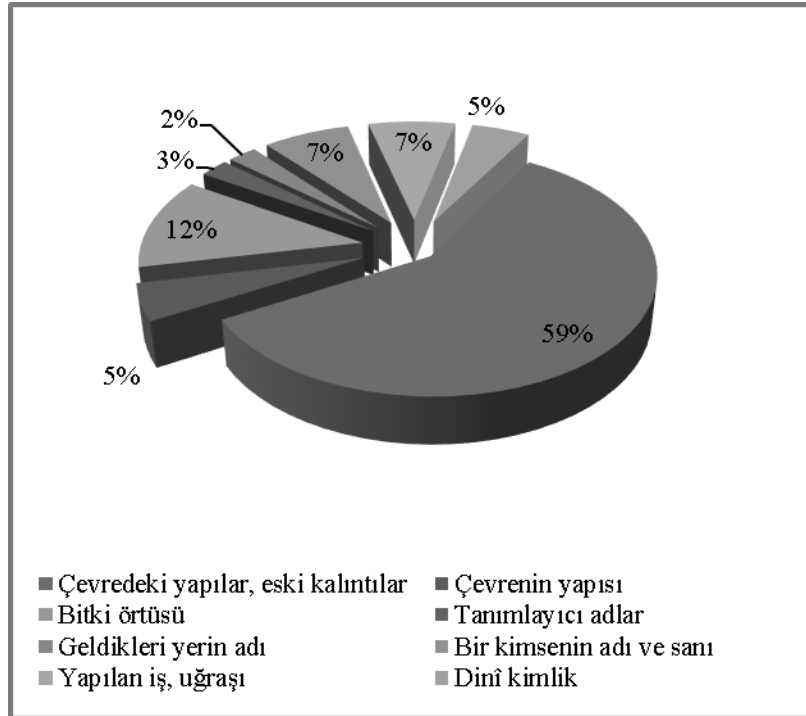
Üzerinde çalışılan eser, yer adları bakımından zengin söz varlığına sahip olmasına rağmen sınırlı sayıda ada rastlanmıştır. Bursa'nın bütün semt ve mahallelerin adı geçmemektedir. Sadece altı semt, otuz dört mahalle olmak üzere kırk yer adı (urbanim) mevcuttur. Bu mahallelerden *Peşte*'ye ait herhangi bir bilgiye ulaşılamamış ve sınıflandırmaya dâhil edilmemiştir.

Fizikî ve beşerî coğrafyaya yapılan sınıflandırmada urbanimlerle ilgili elde edilen sayısal değerler şöyledir:

1. Çevredeki yapılarla ilgili 1 semt ve 23 mahalle, çevrenin yapısı ile ilgili 1 semt ve 1 mahalle, bitki örtüsü ile ilgili 5 mahalle, tanımlayıcı adlar ile ilgili 1 mahalle, geldikleri yerin adı ile ilgili 1 mahalle, bir kimsenin adı ile ilgili 3 mahalle, yapılan iş, uğraşı ile ilgili 3 mahalle, dinî kimlik ile ilgili 2 mahalle adı tespit edilmiştir (bk. Tablo 3, Şekil 1).

Etken	Mahalle Sayısı	Yüzelik Dilim
Çevredeki yapılar	24	% 59
Çevrenin yapısı	2	% 5
Bitki örtüsü	5	% 12
Tanımlayıcı adlar	1	% 3
Geldikleri yerin adı	1	% 2
Bir kimsenin adı	3	% 7
Yapılan iş, uğraşı	3	% 7
Dinî kimlik	2	% 5

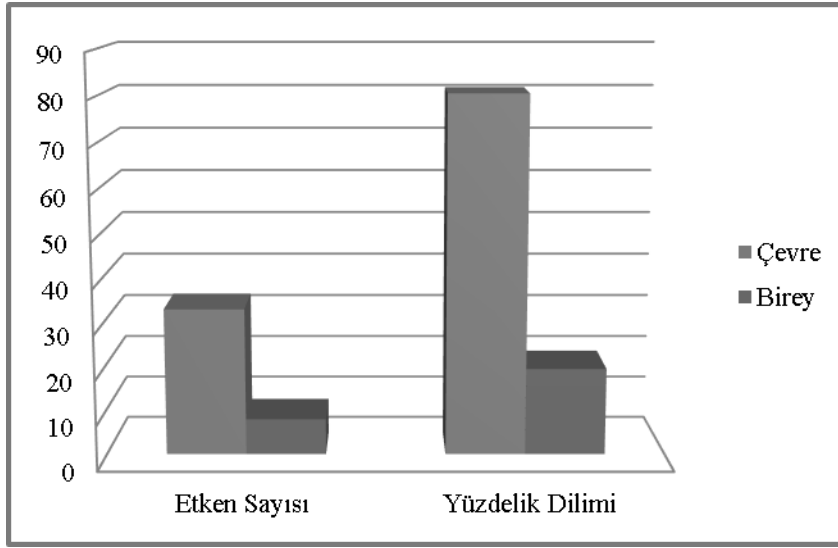
Tablo 3: Çevre ve bireye bağlı etkenler

Şekil 1: Çevre ve bireye bağlı etkenlerin yüzdeler oranı

2. Çevre etkeni ile ilgili 6 semt ve 27 mahalle, birey etkeni ile ilgili 8 mahalle adı tespit edilmiştir (bk. tablo 4, şekil 2).

Etkenin Bağlı Olduğu Unsur	Etken Sayısı	Yüzdeler Dilimi
Çevre	33	% 80
Birey	8	% 20

Tablo 4: Etkene bağlı unsurlar**Şekil 2:** Etkene bağlı unsurların yüzdeler oranı

3. Başka bir adla anılan semt sayısı 5, mahalle sayısı 28'dir. Başka bir adı tespit edilemeyen semt sayısı 1, mahalle sayısı 12'dir.

4. Peşte ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadığı için adı hakkında inceleme yapılmamış ve mevcut verilere dâhil edilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1973). "Anadolu Yer Adları Üzerine En Yeni Araştırmalar", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten Belleten 1973-1974*, Ankara: TDK Yayınları, s. 185-193.
- Aksan, D. (2000). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: TDK Yayınları.
- Bayramoğlu A. (2008). *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, İstanbul: Sümer Kitabevi.
- Demirel M. (2014). *Gazzizâde Seyyid Abdüllatif Efendi, Hulâsatü'l-Vefeyât (Bursa'da Medfun Meşâyihin Kısa Hayatı)*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi.
- Eren, H. (1966). "Türk Yer Adları: Sökün", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1965*, Ankara: TDK Yayınları, s. 149-153.
- Ergenç Ö. (1999). "Osmanlı Klasik Düzeni ve Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4, Ankara, s. 33.

- Gazzizâde Abdülatif Efendi (1230/1815). *Hulâsatü'l-Vefeyât fî Hakk-ı Burusa*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü no: 2257.
- Gökyay, O. Ş. (1984). "Yer Adlarında Kişilerin ve Olayların Payı", *Türk Yer Adları Sempozyum Bildirileri 11-14 Eylül 1984*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, s. 243-257.
- Gülensoy, T. (1995). *Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara: TDK Yayınları.
- Kaplanoğlu, R. (1996). *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi*, İstanbul: Bursa Ticaret Borsası Odası Kültür Yayınları no: 2.
- Kaplanoğlu, R. (2006). *Hisar Bölgesi Alaaddin Mahallesi*, Bursa: Bursa Osmangazi Belediyesi.
- Kepecioğlu, K. (1935). *Bursa Hanları*, Halkevi Neşriyatı 4, Bursa: Bursa Emek Basımevi.
- Kepecioğlu, K., (2010). C. I-IV, *Bursa Kütüğü*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Köseoğlu, N. (1946). *Tarihte Bursa Mahalleleri XV.-XVI'nci Yüzyıllarda*, Bursa: Halkevi Yayını 17, And Basımevi.
- Kurgun, L. (2002). *Denizli İli Yer Adları*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli.
- Özkan, S. H. (2012). "XVI. Yüzyıl Kayıtlarına Göre Alâiye (Alanya) Sancağında Yer Adları" *International Journal of Social Science*, Volume 5, Issue 3, s. 169-182.
- Özkaya, Y. (1984). "XVIII. Yüzyılda Orta Anadolu'daki Kaza ve Mahalle Adlarının Zamanımızda Uğradığı Değişiklikler" *Türk Yer Adları Sempozyum Bildirileri 11-14 Eylül 1984*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Başbakanlık Basımevi, s. 233-241.
- Sezen, T. (2006). *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Şemseddin Sami (2010). *Kamus-ı Türkî*, haz. Paşa Yavuzarslan, Ankara: TDK Yayınları.
- Yinanç, R. (1984). "16. Yüzyılda Doğu Anadolu Şehirlerinde Mahalle Adları" *Türk Yer Adları Sempozyum Bildirileri 11-14 Eylül 1984*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, s. 225-232.